

Ze starší historie Davidova mlýna

Petr Zahnaš

Mlýn, dnes zvaný Davidův, měl v minulosti různá jména. Od počátku první světové války byl téměř 100 let mlýnem družstevním. Provozovalo jej nejprve místní družstvo (Genossenschaft) a po znárodnění, na počátku 50. let minulého století, pak téměř 40 let

jednotné zemědělské družstvo. Jeho název tedy byl donedávna, zcela oprávněně, „Družstevní mlýn.“ Hned po válce jej sice krátce provozoval národní správce, tomu však byl mlýn zanedlouho znárodněn a tak v jeho názvu provozovatelovo jméno nemělo čas zdomácnět. Od počátku existence mlýna, kterou lze spolehlivě sledovat do první poloviny 17. století, byl mlýn vždy majetkem držitelů panství a nazýval se buď podle obce,

k níž patřil - Starotěchanovický mlýn (Alt Zechsdorfer Mühle) nebo podle mlynářských rodů, kterým byl mlýn majiteli panství k provozování mlynářské živnosti přenecháván. Tedy Obitzův, Tschirmerův, Tüchertův nebo Franzlův.

Nejstarší spolehlivou informaci o mlýně nám poskytuje urbář Vikštejnského panství z roku 1640. Tehdy zde byl jako mlynář uváděn Mathes Obitz. Mlýn měl „dvě složení“, to znamená, že vodní síla poháněla dvě mlecí zařízení. Patřil tedy k těm větším mlýnům. Od toho se také

odvíjely povinnosti a platy, kterými byl mlynář vrchnosti povinován. Ročně musel na hrad Vikštejn odvádět, vedle platu 10 tolarů, také 2 maldry žitné mouky nebo 8 měřic obilí a 2 čtvrtně pšeničné mouky. Dále byl pro vrchnost povinen vykrmit 2 vepře nebo místo toho zaplatit 8 tolarů a navíc musel pro potřeby vrchnosti držet a vycvičit jednoho loveckého psa. Také Karolínský katastr slezský k roku 1723 uvádí „Altzechsdorfer Mühle“ jako mlýn o dvou složeních a u mlýna již byl v té době uváděn i rybník. V té době již byl mlýn v držení mlynářského rodu

Mlýn (v pravém horním rohu obrázku) s okolím na mapě z poloviny 18. století

Tschirmerů, kteří na něm hospodařili téměř 150 let. Jmenován je zde mlynář Andreas Tschirmer. V roce 1789 zde byl mlynářem Gottfried Tschirmer a k roku 1820 je tu jako mlynář uváděn jeho syn Josef Tschirmer. V roce 1788 bylo, na základě patentu císaře

Josefa II., zavedeno číslování domů a mlýn tehdy obdržel domovní číslo 46. Podle sčítání lidu v roce 1857 byl zdejším mlynářem Johan Tüchert, který ve mlýně žil se svou pětičlennou rodinou. Současně ve mlýně bydlela v podnájmu ještě další rodina Johanna Dametze. Z jejich šesti členů byla většina, kromě školou povinných dětí, zaměstnána ve mlýně. Velká průtrž mračen v roce 1861 a následující vzduť hladiny řeky Moravice, nejen že strhlo mosty, ale způsobilo i na objektu mlýna a přilehlých polnostech velké škody. Místní kronikář zaznamenal, že vedle škod na zařízení mlýna se mlynáři také utopily ovce. O něco níže, po proudu stojící Kružberský mlýn, byl velkou vodou stržen úplně. Podobné povodně se opakovaly ještě v letech 1880 a 1896, škody jimi způsobené však už nebyly tak veliké.

Mlýn byl zpočátku majetkem Vikštejnského panství, později velkostatku Melč. Jako takový jej, spolu s celým velkostatkem a Janskými Koupelemi, koupil Carl Weisshuhn. Ten v roce 1886 parceloval majetek panství. Dominikální usedlosti ve Starých Těchanovicích, včetně do té doby panského mlýna, rozprodal zájemcům. Tehdy mlýn přešel do majetku rodiny Franzlů. Mlynář Anton Franzel byl v obci váženou a významnou osobností. Záhy poté, co byl v roce 1888 ve Starých Těchanovicích založen spolek dobrovolných hasičů, stal se, po Johannu Raabovi, v devadesátých letech 19. století, jeho v pořadí druhým velitelem. Také je o něm známo, že v roce 1896, hned po ustavení místního spořitelního spolku a záložny (kampeličky), zvaného „Reifeisenkasse“, šel svým spoluobčanům příkladem. Se svým vkladem

Starotěchanovický mlýn na mapě II. c. a k. vojenského mapování z druhé poloviny 19. století.

100 zlatých se stal prvním klientem spolku. V letech 1906 - 1909 byl ve St. Těchanovicích starostou. Jeho velkou zásluhou byla stavba nové starotěchanovické školy. Také jeho obchodní aktivity nebyly bez významu a dopadu na celkovou úroveň obce. V souvislosti s rostoucím výkonem mlýna se také zvětšoval objem obchodu s moukou a dalšími

mlýnskými produkty. Tomu však bránila nevýhodná poloha obce a zejména velmi špatné dopravní spojení Starých Těchanovic s Opavou. Proto se Franzl spojil s dalšími dvěma místními sedláky Friem a Rossmanithem, kteří skupovali obilí od místních sedláků a provozovali velkoobchod obilím. Společně se pak, za podpory majitele melečského velkostatku hraběte Camilla Razumovského, zasadili o výstavbu nové okresní silnice, vedoucí přes Janské Koupele do Mokřinek a Melče.

Zdejší mlýn stál a pracoval v poměrně velmi silném konkurenčním prostředí. Na úseku řeky Moravice, dlouhém necelé 3 km, od Kružberku proti proudu, až k místu asi 500 m nad hrází dnešní Kružberské přehrady, odjakživa byly a pracovaly 4 mlýny¹. To nutně Antona Franzla vedlo k modernizaci mlýna a dalším investicím, které jeho mlýn byly schopny v dané konkurenci udržet. Jako velmi angažovaný a pokrokový člověk se tedy Anton Franzel významným způsobem věnoval rozvoji a modernizaci mlýna. Jednak v souvislosti s nárůstem požadavků na mletí obilí z obce a okolí na přelomu 19. a 20. století přestavěl provozní objekt mlýna, modernizoval mlecí technologii a výrazně změnil také způsob pohonu samotného mlecího soustrojí. Z přímého pohonu vodním kolem přešel na pohon elektromotory. V objektu instaloval francisovu turbínu, která je po celkové opravě v chodu dosud. V roce 1930 byl při průtoku 1800 l/s a spádu 1,6 m její výkon udáván hodnotou 9,95

kW. Vyrobenou elektřinou vedle pohonu mlýna zásoboval také části obcí Staré Těchanovice a Kružberk, což mu přinášelo nemalé zisky. Vedle toho byl, těsně před začátkem 1. světové války, jedním z iniciátorů vzniku „Lihovarnického společenstva ve Starých Těchanovicích a okolí“ (Brenerei Genossenschaft in Altzechsdorf u. Umgebung). Na pozemcích mlýna byl tímto družstvem postaven lihovar, specializovaný na výrobu lihu z brambor, které se v okolí

hojně pěstovaly a byly tedy relativně levnou vstupní surovinou. Vedle vyrobeného kvalitního lihu byly vedlejším produktem výroby také „výpalky“ – odpad po destilaci, který byl výhodně prodáván rolníkům jako krmivo pro domácí zvířectvo. Lihovar byl, samozřejmě, zásobován elektrickou energií z Franclova mlýna. Mlýn byl už tehdy součástí lihovarnického družstva – už v té době to tedy byl „družstevní mlýn“ a z té doby tedy pocházel i jeho předchozí název.

¹ 1. Asi 600 m po proudu, na dolním konci Kružberka, byl větší a svým výkonem asi o polovinu silnější mlýn Heinricha Johna. Náhon k tomuto mlýnu začínal nad mostem, v místech, kde se do řeky vracela voda z náhonu od Franzlova mlýna. Dodnes je pod mostem v Kružberku zřetelný zářez v terénu, který je bývalým náhonem Johnova mlýna. Mlýn samotný byl po válce přidělen jako národní správa rodině Leo Freihera. Pozdější „novousedlice“ Anastásie Dusová se o objekt přestala starat a když se začal rozpadat, přestěhovala se do jiného volného statku v obci. Pro zchátralost pak byl Johnův mlýn v 60. letech „demoličně odklizen“ a dnes po něm již není ani památka.

2. Naproti cvičné horolezecké skále, pod hrází Kružberské přehrady, stával Thiemův Svatoňovický mlýn o přibližně stejném výkonu, jaký měl mlýn Franzlův. Dnes je na jeho místě rekreační středisko Velké Sedlo.

3. Asi ještě o 800 m dále proti proudu, nad hrází přehrady, tedy dnes asi 30 m pod hladinou přehradního jezera, stával do počátku 50. let 20. století budišovský mlýn Na Stoupách (Kaltenseifen Mühle). Ten byl od 80. let 19. stol. majetkem Carla Weisshuhna, který jej však z praktických důvodů přeměnil v pilu. Usedlost Na Stoupách je nerozlučně spjata s dětstvím Weisshuhnovy pravnučky, světoznámé spisovatelky a ochránkyně africké přírody, Joy Adamsonové.